

Józef Burszta

"Scientific Social Surveys and Research : An Introduction to the Background, Content, Methods and Analysis of Social Studies", Pauline V. Young, New York 1946 : [recenzja]

Przegląd Socjologiczny Sociological Review 10, 687-691

1948

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

muły matematyczne są tu stosowane do danych zupełnie nieokreślonych i niedających się do takiego ujęcia i w rezultacie większość prac tej szkoły to są zwykle nieporozumienia. Odnośnie omawianej książki o przewidywaniach można powiedzieć, że w znacznej mierze wyniki tych skomplikowanych wyliczeń są dość banalnymi ogólnikami. Nie sądzę jednak, aby można było potępić w czambuł wszystkie wysiłki tej szkoły. Metody statystyczne używane z pełną świadomością swoich założeń i granic stosowalności mogą oddać socjologii wielkie usługi.

3. Wreszcie czwarta z omawianych książek reprezentuje trzeci wielki prąd metodologiczny socjologii współczesnej — mianowicie dążenie do stosowania eksperymentu. Zagadnienie eksperymentu postawione już przez Comte'a, wywoływało w socjologii długie dyskusje werbalne. Wreszcie co energiczniej wśród badaczy zaczęli stosować w różny sposób obmyślane eksperymenty i wkrótce potem przez socjologię Stanów Zjednoczonych przeszła wielka fala eksperymentatorstwa. Greenwood w swojej książce omawia 85 przykładów różnych eksperymentów, układa je w pewne grupy i poddaje analizie. Przyjmując że „eksperymentem jest sprawdzanie hipotezy, która zmierza do połączenia zależnością przyczynową dwóch czynników, przez badanie sytuacji kontrastujących, w których wszystkie czynniki są kontrolowane, z wyjątkiem jednego, na którym skupia się nasze zainteresowanie, a który jest hipotetyczną przyczyną lub hipotetycznym skutkiem” (str. 28). Greenwood wykazuje, że większość prób podejmowanych przez socjologów amerykańskich nie jest eksperymentem we właściwym tego słowa znaczeniu. Następnie dokonuje on podziału eksperymentów socjologicznych na: 1) eksperymenty projektowane i na 2) eksperymenty *ex post facto*. Pierwsze polegają na badaniu dwóch grup społecznych znajdujących się w sytuacjach różniących się tylko jednym elementem ściśle określonym. Drugie natomiast polegają na odtworzeniu przeszłych procesów społecznych, zachodzących w różnych warunkach, przy dokładnym ujęciu wszystkich czynników, które ingerowały w ich przebieg. Tym eksperymentem *ex post facto* autor poświęca szczególną uwagę z tego względu, że pozwalają one uniknąć wielu trudności związanych z eksperymentami projektowanymi. Trudności te sprowadzają się do: 1) ustalenia czynników nieobojętnych dla przebiegu danego zjawiska; 2) kontroli wszystkich czynników nieobojętnych; 3) uniknięcia specjalnych postaw psychicznych „nienaturalnych”, jakie powstają u ludzi badanych eksperymentalnie; 4) płynności sytuacji społecznych wywołanych ruchliwością ludności i dynamiką życia zbiorowego. Książka Greenwooda zaznacza się korzystnie starannością i dokładnością analizy, i jej zasługą jest rozwianie wielu urojeń związanych z eksperymentami socjologicznymi.

Jan Szczepański (Łódź)

Pauline V. Young: **Scientific Social Surveys and Research**. An Introduction to the Background, Content, Methods and Analysis of Social Studies. Prentice-Hall, Inc, New-York 1946, str. XXXVI + 619.

Znaną jest rzeczą, że nigdzie nie kładzie się tak olbrzymiego nacisku na socjologiczne badania „terenowe” jak w Stanach Zjednoczonych A. P. Jest

to cechą socjologii amerykańskiej od początków XX wieku. I chociaż socjologia amerykańska była na pocz. XX wieku pod wpływem Niemców, z miejsca nabrała innego charakteru i jest dzisiaj do socjologii niemieckiej zgoła niepodobna. Jeśli Niemcy w gruncie rzeczy nie mogli pochwalić się ani jedną rozprawą na temat metodyki badań socjologicznych, to socjologia amerykańska liczy takich rozpraw setki.

Powyższa książka jest właśnie jedną z nich. Ma ona służyć — jak zaznacza autorka w przedmowie — jako podręcznik w kolegiach i uniwersytetach dla dwusemestralnego kursu zarówno w pracy terenowej, „klasowej” (szkolnej) jak i laboratoryjnej. Temu też celowi służą podane po każdym rozdziale „pytania i sugestie do dalszych badań”.

Jest to w pewnej mierze praca zbiorowa, gdyż rozdziały XI—XIV („Podstawowe pojęcia statystyczne i techniki”, „Przedstawienia graficzne”, „Skale socjometryczne” i „Metody ekologiczne w badaniach społecznych”) zostały napisane przez Calvina F. Schmidta, profesora Uniwersytetu w Waszyngtonie. Główna autorka książki, Pauline V. Young, znana jest już z kilku swoich prac, m. in. ze studium terenowego „Pilgrims of Russian-Town” (1932) oraz metodycznej „Interviewing in Social Work” (1935).

Warto na tym miejscu o tej książce wspomnieć z wielu względów. Jest to, o ile wiem, najpoważniejszy z dotychczas istniejących „podręczników” do badań socjologicznych (pierwsze jego wydanie ukazało się w marcu 1939 r., wydanie z 1946 r. jest już z kolei czwartym). Stara się on w formie zwięzłej ująć możliwie wszystko to, co stanowi zarówno problematykę badań życia społecznego jak i wypracowanych przez całe szeregi badaczy ich poglądów i metod na badania socjologiczne. Ponadto stara się dać możliwie jasne rozróżnienie kilku rodzajów badań jak i stosowanych w nich metod. Warto też przebiegnąć pokrótce jego treść.

Przedmowy do książki napisało dwóch profesorów: Herbert Blumer i Stuart A. Rice. To, co mówi Blumer, rzuca jasne światło na wagę, jaką przywiązuje się w Stanach Zjednoczonych do badań terenowych. „Najbardziej znamiennej cechą współczesnej nauki społecznej — jest wzrastające znaczenie badań. Powstałe jako najnowsza moda wśród nielicznych uczonych i pracowników, nabierały znaczenia tak, że stały się naczelnym zainteresowaniem naukowców w dziedzinie życia społecznego. Maksymą dzisiejszą jest cierpliwe społeczne badanie i wyjaśnienie zamiast teoretyzowania a priori”.

Autorka we wstępie uzasadnia konieczność metodycznych badań zmianami, jakie zaszły w życiu ludzkim. „Ci, którzy badali przez dłuższy czas życie społeczne — powiada — stwierdzili, że społeczeństwo ludzkie i jego społeczne instytucje przeszły skomplikowane i szybkie zmiany. Nawet takie podstawowe pojęcia jak czas, przestrzeń, mechanizm lub struktura, jeśli się je odniesie do życia ludzkiego i postępu społecznego dwudziestego wieku, wymagają reinterpretacji”. Zaszły przede wszystkim duże zmiany techniczne. „Uwidacznia się w coraz to wzrastającej mierze, że te zmiany spowodowały nowe potrzeby, nowe problemy, nowe organizacje, nowe społeczne systemy i nowe ideologie, które

wywarły nowe wpływy i nowe skutki na ludzką osobowość i społeczne instytucje. Takie szybkie rozwijanie się społecznego i ekonomicznego porządku wymaga fundamentalnie nowej i wszechstronnej wiedzy o społecznych siłach i społecznych procesach. Tylko taka nauka może służyć jako przewodnik w formułowaniu naukowych zasad odnośnie życia społecznego a równocześnie dostarczyć drogowskazu do głębokiego społecznego planowania i społecznej administracji”.

Jest w powyższych powiedzeniach dużo typowo amerykańskiego podejścia do socjologii i badań socjologicznych, które prócz swojej czysto poznawczej strony mają służyć swymi wynikami bezpośrednio aktualnemu życiu. Stąd też „tekst ten — pisze autorka — ma także na celu uniknięcie jałowych abstracyjnych dyskusyj o metodach i technikach”. Najbliższym jego, pedagogicznym celem, jest „położyć most nad przepaścią między doświadczonym badaczem a nowicjuszem, między dojrzałym naukowcem a uczniem, między dokonaniami przeszłości a dniem dzisiejszym lub projektowanym studiami”.

Ten zakreślony cel książka spełnia w zupełności. W pierwszej części książki dowiadujemy się istotnie o tym, jakie było „historyczne podłoże i natura społecznych badań”. Czytamy więc o poprzednikach „współczesnego ruchu survey’owego w Europie”, w pierwszym rzędzie o angielskim filantropie i reformatorze życia więziennego w II poł. XVIII w., Janie Howardzie, jego metodach badawczych i dziele „The State of Prisons in England and Wales”. Następnie mamy omówienie metody Fr. Le Play’a oraz Karola Booth’a i jego wielkiego dzieła „Life and Labor of the People of London”. W dalszej części spotykamy omówienie najważniejszych amerykańskich badań survey’owych jak „The Pittsburgh Survey”, „The Springfield Survey”, „The Missouri Crime Survey”, a w końcu szereg amerykańskich survey’ów z problemów konfliktów rasowych i zagadnień robotniczych. Warto tu nadmienić, że bibliografia amerykańskich prac survey’owych już w 1928 r. wynosiła 2.775 tytułów.

Zarówno z powyższych danych jak i z tytułu książki wynika, że w amerykańskiej socjologii mamy do czynienia co najmniej z dwoma odmiennymi rodzajami badań terenowych, mianowicie survey’ami i właściwymi badaniami (research)¹⁾. Książka ma służyć jako przewodnik dla jednego i drugiego rodzaju badań, większość treści odnosi się jednak do właściwych badań socjologicznych.

Gdyby chodziło o rozróżnienie między survey’em a research, to temu celowi poświęcony jest cały rozdział III. Badania survey’owe zajmują się zjawiskami i warunkami: 1) aktualnymi i bieżącymi, 2) o charakterze społecznie patologicznym, 3) mającymi określone granice przestrzenne, 4) mającymi określone społeczne implikacje i społeczne znaczenie, 5) zjawiskami, które mogą być mierzone i porównywalne z sytuacjami, które pojmuje się jako wzór i wreszcie 6) mogące być ujętymi w konstruktywny program celem zmiany na lepsze.

¹⁾ Trudno w polskim języku znaleźć stosowny odpowiednik słowa „survey”. Proponowany przez niektórych socjologów m. in. St. Rychlińskiego, termin „lustracja społeczna” nie oddaje właściwego ducha tego wyrazu, dlatego wolę używać tu oryginalnego słowa angielskiego.

Badania survey'owe definiuje jako „zbiorowe przedsięwzięcie, które stosuje naukowe metody do badań bieżących społecznych problemów i warunków, mających określone geograficzne granice i zwracających na siebie uwagę opinii publicznej celem przystąpienia do rozwiązania istniejących problemów” (str. 55). W tym znaczeniu social survey należy odróżnić nie tylko od social research, ale też od dwóch, mniej już ważnych, typów badań, mianowicie social investigation i sociological survey. Pierwsza to działalność poznawcza jakiejś instytucji (np. administracyjnej, wychowawczej) w jej własnych ramach celem zbadania pewnych „nieregularności” w celach szybkiego zapobieżenia niepożądanym zjawiskom. Takie „badania” są u nas mniej znane i praktykowane. Natomiast niepraktykowaną w europejskich warunkach nowością wydaje się sociological survey, „które jest przedsięwzięcie dla szybkiego przeglądu w pewnej przestrzeni, grupie społecznej czy społecznej instytucji jako wprowadzenie do problematyki socjologicznej lub jako wstępne kroki do dalszych badań socjologicznych lub wreszcie w celu uzyskania ogólnego poglądu na całą budowę ludzkich stosunków i społecznych procesów” (str. 85).

Wszystkie te trzy typy „badań” zdają się zdradzać typowo amerykańskie podejście do socjologii, która ma być społecznym remedium na społeczne dolegliwości we wszelkich dziedzinach życia społeczeństwa amerykańskiego. Z jednej strony mamy tu do czynienia z praktyczną postawą życiową Amerykanina, wykształconą niewątpliwie na technizacji tamtejszej kultury, a z drugiej z pewną naiwnością, łatwowiernością i płytcizną w podejściu do istotnych zagadnień życia ludzkiego. Wystarczy jeden dobry survey czy investigation — podobnie jak oględziny u lekarza czy badanie przyczyny defektu motoru samochodowego — aby znaleźć już środki do uleczenia chorobowego zjawiska.

Inaczej już jest z właściwym badaniem socjologicznym — z social research. Socjologia europejska ogranicza się w zasadzie do tego typu badań. „Social research nie jest zainteresowane praktycznym i bezpośrednim społecznym planowaniem, ani ulepszeniem i terapeutycznymi pomiarami; nie jest zainteresowane zmianami administracyjnymi i ulepszeniem procedury administracyjnej ani społeczną reformą... Social research należy traktować jako metodę badania, analizy i pojęciowego przedstawienia życia społecznego tak jak ono płynie w jego naturalnych społecznych procesach, społecznych sytuacjach, grupach społecznych, społecznych postawach i wartościach oraz społecznych instytucjach w celach generalizacji, zmierzającej do rozszerzenia, poprawienia lub sprawdzenia wiedzy w celach bądź to konstrukcji teorii, bądź zastosowania w praktyce pewnego rodzaju” (str. 63). Survey korzysta z naukowej procedury i metod, ale nie formułuje hipotez ani teorii i praw odnośnie zjawisk społecznych, jak to czyni social research.

Tak najogólniej można by zaznajomić czytelnika z różnymi typami badań socjologii amerykańskiej, omawianych w części pierwszej powyższej książki. Właściwą korzyść dla badań socjologicznych u nas daje część druga, zatytułowana „Metody i technika badań społecznych”. Mamy tu omówienie takich zagadnień, jak: naukowe źródła informacji, metody obserwacji terenowej,

sposób używania ankiet, formularzy, kwestionariuszy, omówienie techniki wywiadu i jego znaczenia dla survey'u i właściwego badania. W końcu mamy specjalne omówienie sposobu stosowania metody historycznej w zjawiskach społecznych, metody typowych wypadków (case-study method). W tej też części prof. C. Schmid podaje bardzo szeroko podstawy metody statystycznej i sposób jej używania oraz stosowania przedstawień graficznych i skal socjometrycznych. Tenże autor omawia też metodę ekologiczną. Całość niezmiernie bogata, ilustrowana szeregiem przykładów, wyciągów i uogólnień z wielu autorów, rysunków, fotografii, z wszelkiego rodzaju wykresami, tablicami i diagramami. Każdy rozdział zakończony listą pytań, mających służyć ćwiczeniom i dalszym studiom. Tę część pracy warto by przyswoić, naszej literaturze metodycznej choćby ze względu na brak u nas tego rodzaju omówień.

Pożyteczną nowością w tego rodzaju pracy metodycznej jest jej część trzecia. Znajdujemy tu ciekawe połączenie wyników badań szeregu socjologów z metodycznymi przykładowymi wskazówkami odnośnie badań grupy kulturowej, instytucji społecznej oraz zbiorowości miejskiej. W końcu pracy mamy wskazówki dotyczące analizy zebranych materiałów oraz naukowych uogólnień. Całość zamknięta wykazem 731 oryginalnych pozycji bibliograficznych.

Mówiąc ogólnie, jest to najlepsza z dotychczasowych metodycznych książek „socjologii terenowej”. Całość niezmiernie bogata w treść, aczkolwiek ta jest miejscami niezbyt zharmonizowana. Powodem zapewne to, że brak w niej kompletnie zagadnień epistemologicznych. Fakt społeczny wydaje się tu sprawą, nad którą nie ma co dyskutować. Stąd też jeśli metodyki mamy tu aż do przesytu i nawet z objawami dużego zmechanizowania, to metodologii socjologicznej nie możemy tu znaleźć zupełnie.

Józef Burszta (Poznań)

Grupy społeczne — Instytucje — Ideologie

Wilhelm Röpke: *Die Gesellschaftskrisis der Gegenwart*, Erlenbach — Zürich 1942, str. 417.

Wilhelm Röpke: *Civitas Humana*. Grundfragen der Gesellschafts- und Wirtschaftsreform. Erlenbach—Zürich 1944 str. 412.

Wilhelm Röpke: *La Communauté Internationale*. Geneve 1945 str. 337.

Wśród licznych prac wydanych w ostatnich latach a mających za przedmiot „diagnozę naszych czasów” i zalecenia środków na takie lub inne „choroby naszego stulecia” — bodaj najobszerniejszą jest trylogia prof. Röpke'go złożona z książek: „Die Gesellschaftskrisis der Gegenwart”, „Civitas humana” i „Internationale Ordnung” wydana w Szwajcarii w 1942—1945 r. w języku niemieckim, tłumaczona jednocześnie na język francuski. Autor, profesor Instytutu Wyższych Studiów Międzynarodowych w Genewie, jest specjalistą